

# АДМІНІСТРАЦІЯ І ПОЛІТИКА 1871–1914

## ADMINISTRATION UND POLITIK 1871–1914

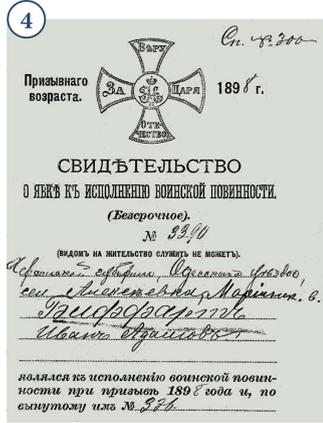


У ході реформ 1860-х рр. іноземних колоністів поступово переводили під загальне цивільне управління, що завершилося в 1871 р. адміністративно-територіальним перетворенням колоній. Колоністи стали поселенцями-власниками. Спеціальні акти («записи володіння») закріпили їх право на володіння землею. З введенням загальної військової повинності (1874) вони втратили свій останній привілей – звільнення від військової служби. Німці і болгари підлягали призову в армію нарівні з іншими. Найбільш активно відреагували на це менноніти – 15 тис. осіб покинули країну. Решта змогли відстояти один з найважливіших принципів своєї віри – незброєність. Вони проходили альтернативну службу в лісових командах, санітарами у шпиталях, у майстернях морського відомства, їх утримання забезпечувалося за рахунок меннонітських громад. Збором грошей і духовною опікою керувала Загальна меннонітська конференція в Росії.

В українських губерніях у XVIII–XIX ст. губернаторами, очільниками губерньського і повітового дворянства, чиновниками нерідко були німці – вихідці з прибалтійських губерній, Санкт-Петербурга і Москви. Введення земського управління в ряді губерній (1864) і Миського положення (1870) дало поштовх для розвитку самоврядування, в якому німці і менноніти взяли активну участь. Цьому сприяли рівень освіти, матеріальне становище, досвід участі в управлінні колоніями й авторитет в їх оточенні. Так, на друге триріччя (1868–1871) земськими голосними Одеського повіту від землевласників було обрано 8 колоністів (40%), від сільських станів – 4 (31%), на третє триріччя (1871–1874) від землевласників – 18 (90%), від сільських станів – 5 (32%). У подальшому частка німців від цих двох категорій виборців дещо знизилася, але зросло їх число від миських виборців. І. Кундерт протягом багатьох років був членом Одеського повітової управи, а Л. Рейхерт був обраний її головою під час Першої світової війни.



3



4

4. Свідцтво про явку до виконання військової повинності поселенця-власника Херсонської губернії І. Біффарта. 1898

Bescheinigung über die Einberufung des Siedler-Eigentümers des Gouvernements Cherson, J. Biffart, zur Ableistung der Wehrpflicht. 1898

Німці – вихідці з селян, дворян і міщан, які отримали вищу освіту, зарекомендували себе на посадах мирових суддів, що керують промисловими підприємствами і маєтками, громадськими закладами. Великі заслуги в розвитку і впорядкуванні Києва мали миські голови Г. Ейсман (1872–1873, 1879–1884) і М. Ренненкамф (1875–1879). Менноніт І. Есау з сім'ї колоніста після здобуття технічної освіти став підприємцем, згодом – членом миської управи (1902) і миським головою Катеринослава (1905–1909, 1918). Під його керівництвом у місті були побудовані водогін, каналізація, трамвайні колії, 5 навчальних закладів, критий ринок. Він був одним з організаторів сільськогосподарської виставки в Катеринославі (1910).

У ці ж роки в панславістських шовіністичних колах розгорнулася кампанія за розпалювання ворожнечі до російських підданих німецького походження. Головними причинами були розширення їх землеволодіння й успіхи в господарському розвитку. У центрі уваги перебували Південно-Західний край, Херсонська і Катеринославська губернії.

У розвитку парламентаризму в Росії (1906–1917) взяли участь депутати Державної думи німецького походження, обрані від загального складу виборників або уповноважених волостей: октябристи Г. А. Бергман (Катеринославська губ.), Г. Рейн (Волинська губ.) і Е. Шейдеман (Полтавська губ.), прогресист П. Шредер (Таврійська губ.). Серед депутатів були нащадки колоністів: І. Мінх (безпартійний, Херсонська губ.), члени «Союзу 17 жовтня» Л. Люц і Ф. Центнер (Херсонська губ.), Г. Гальвас і В. Фальц-Фейн (Таврійська губ.). З ініціативи та за активної участі фракції «Союзу 17 жовтня» було не допущено прийняття законопроектів про обмеження землеволодіння та землекористування німців у Південно-Західному краї та Бессарабії (1910, 1912). Депутатами (фракція кадетів) були носії німецьких прізвищ, які, однак, вважали себе українцями: І. Шраг (Чернігівська губ., один із засновників і керівників Української громади), Е. Шольп (Київська губ.), Барон Ф. Штейнгель (м. Київ, Українська громада).



6

6. Йоганн Есау (1859–1940), уродженець колонії Гальбштадт (Таврійська губернія), інженер, підприємець, суспільний діяч, у 1919 р. емігрував до Німеччини, а згодом до США. 1910

Johann Esau (1859–1940), geb. in der Kolonie Halbstadt (Gouvernement Taurien), Ingenieur, Unternehmer, Persönlichkeit des öffentlichen Lebens, emigrierte 1919 nach Deutschland, später in die USA. 1910

7. Антинімецька публікація А. Ліпранді «Як зупинити мирне завоювання наших околиць?». Київ, 1890

Antideutsche Veröffentlichung von A. Liprandi „Wie ist die friedliche Eroberung unserer Randgebiete aufzuhalten“. Kiew, 1890



7

8. Альтернативна служба меннонітів у лісовій команді (Крим). Бл. 1910. Видавництво «Заменкорн», Штейнхаген



8

Im Zuge der Reformen der 1860er Jahre wurden die ausländischen Kolonisten schrittweise in die allgemeine Zivilverwaltung überführt, deren Abschluss die Verwaltungseinteilung der Kolonien im Jahre 1871 war. Die Kolonisten wurden zu Siedlern-Eigentümern. Besondere Urkunden („Besitzeinträge“) bestätigten ihr Besitzrecht auf Grund und Boden. Mit der Einführung der allgemeinen Wehrpflicht (1874) büßten sie ihr letztes Privileg, die Befreiung vom Militärdienst, ein. Die Deutschen und Bulgaren unterlagen der Aushebung für den Armeedienst wie die anderen Stände. Am aktivsten reagierten darauf Mennoniten: 15 Tausend Personen verließen das Land. Die Zurückgebliebenen konnten eines der wichtigsten Prinzipien ihres Glaubens, die Wehrlosigkeit, bewahren. Sie hatten nun alternativen Dienst in Forstkommandos, als Sanitäter in Hospitälern, in Werkstätten des Marineministeriums zu leisten. Für ihren Unterhalt hatten die Mennonitengemeinden aufzukommen. Das Aufbringen des Geldes und die geistige Betreuung lagen in der Verantwortung der Allgemeinen Mennonitischen Bundeskonferenz Russlands.



1. «Запис володіння» колишньої колонії Вернерсдорф, Таврійська губернія. 1873  
„Besitzeinträge“ der ehemaligen Kolonie Wernersdorf, Gouvernement Taurien. 1873

2. Звід узаконень і розпоряджень із влаштування поселенців-власників (колишніх колоністів). 1871  
Sammlung der Gesetze und Verordnungen über die Einrichtung der Ansiedler-Eigentümer (bisheriger Kolonisten). 1871



In den ukrainischen Gouvernements gab es im 18.-19. Jh. nicht wenige deutsche Gouverneure, Adelsmarschälle in Gouvernements und Bezirken, Beamte, die aus den Ostseegouvernements, St. Petersburg und Moskau stammten. Die Einführung der Landschaftsverwaltung (1864) und des Stadtstatuts (1870) in einigen Gouvernements waren ein Anstoß für die Entwicklung der Selbstverwaltung, an der Deutsche und Mennoniten regen Anteil nahmen. Dies wurde ermöglicht durch ihr Bildungsniveau, die Vermögenslage, Erfahrungen in der Verwaltung der Kolonien und das Ansehen bei ihrer Umgebung. So wurden für die zweite Dreijahresperiode (1868–1871) in die Landschaftsversammlung des Bezirks Odessa von den Grundbesitzern 8 (40%), von den Landständen 4 (31%), für die dritte Dreijahresfrist (1871–1874) von den Grundbesitzern 18 (90%), von den Landständen 5 (32%) Kolonisten als Abgeordnete gewählt. In den darauffolgenden Jahren ging der Anteil der Deutschen bei den Abgeordneten dieser beiden Wählergruppen etwas zurück, dafür ist deren Anzahl bei den Abgeordneten der Stadtbewohner angestiegen. J. Kundert war viele Jahre Mitglied der Odessaer Bezirksverwaltung und L. Reichert wurde während des Ersten Weltkrieges zu deren Vorsitzenden gewählt.

3. Перший солдат з колишніх колоністів (Анненфельд, Таврійська губернія). 1874

Erster Soldat von den ehemaligen Kolonisten (Annenfeld, Gouvernement Taurien). 1874

4. Листування про депутацію хортицьких меннонітів, що клопоталися про звільнення від військової повинності. 1871. Державний архів Одеської області

Schriftwechsel über eine Abordnung der Chortitzaer Mennoniten, die sich für die Befreiung von der Wehrpflicht einsetzten. 1871. Staatliches Gebietsarchiv Odessa



5

Nachfahren deutscher Ansiedler, Adeliger und Stadtbewohner, die eine höhere Bildung bekamen, haben sich als Friedensrichter, Leiter von Industrie- und Landwirtschaftsbetrieben, von öffentlichen Einrichtungen bewährt. Große Verdienste um die Entwicklung und Verschönerung der Stadt Kiew hatten die Stadtoberhäupter G. Eismann (1872–1873, 1879–1884) und N. Rennenkampff (1875–1879). Der Mennonite J. Esau aus einer Kolonistenfamilie wurde, nachdem er eine technische Ausbildung bekam, Unternehmer, danach Mitglied der Stadtverwaltung (1902) und Stadtoberhaupt von Jekaterinoslaw (1905–1909, 1918). Unter seiner Leitung wurden in der Stadt die Wasserleitung, die Kanalisation, die Straßenbahn, 5 Bildungseinrichtungen, eine Markthalle errichtet. Er war einer der Organisatoren der Landwirtschaftsausstellung in Jekaterinoslaw (1910).

In diesen Jahren wurde in panslawistischen chauvinistischen Kreisen eine Kampagne der Feindschaft den russischen Untertanen deutscher Volkszugehörigkeit gegenüber entfacht. Die Hauptgründe dafür waren die Ausweitung des Grundbesitzes und ihre Erfolge in der wirtschaftlichen Entwicklung. Im Brennpunkt befanden sich die Südwest-Region, die Gouvernements Cherson und Jekaterinoslaw.

An der Entwicklung des Parlamentarismus in Russland (1906–1917) haben deutsche Abgeordnete der Staatsduma mitgewirkt, die von allgemeinen Wählergremien der Gouvernements oder Bevollmächtigten der Amtsbezirke gewählt wurden: die Oktobristen H. Bergmann (Jekaterinoslaw), G. Rein (Wolhynien), E. Scheidemann (Poltawa), der Progressist P. Schröder (Taurien). Unter den Abgeordneten waren Nachfahren von Kolonisten: J. Münch (parteilos, Cherson), Mitglieder des „Verbands vom 17. Oktober“ L. Lutz und T. Zentner (Cherson), H. Gallois und W. Falz-Fein (Taurien). Auf Initiative und durch aktive Beteiligung der Fraktion des „Verbands vom 17. Oktober“ konnte die Verabschiedung der Gesetzesprojekte über die Einschränkung des Rechts auf Besitz und Nutzung von Grund und Boden für Deutsche in der Südwest-Region und in Bessarabien verhindert werden (1910, 1912). Der Fraktion der konstitutionellen Demokraten gehörten Abgeordnete mit deutschen Namen an, die sich als Ukrainer bezeichneten: I. Schrag (Gouvernement Tschernigow, einer der Gründer und Leiter der „Ukrainischen Gesellschaft“), E. Scholp (Gouvernement Kiew), Baron Th. von Steinheil (Stadt Kiew, „Ukrainischen Gesellschaft“).

